

Piliere západnej právnej kultúry a spravodlivosti

Peter Fekiač

„Čím iným sú krajiny bez spravodlivosti, ak nie veľkým lúpežníctvom?“¹ Sv. Augustín

Máloktorý výrok lepšie vystihuje dôležitosť *spravodlivosti* medzi ľuďmi, než tento. Čo vlastne spravodlivosť znamená? Vieme, že sa týka vzťahov jednotlivcov, skupín a inštitúcií v ich vzájomnom spolunažívaní, ktoré by malo byť v súlade s písanými aj nepísanými normami. Často sa chápe ako mravná idea práva, ktorá sa predpokladá ešte pred pozitívnym právom, a teda ako existujúcu mimo oblasti samotného práva. Iným spôsobom sa spravodlivosť chápe ako občianska cnosť, resp. mravný postoj, avšak aj takéto chápanie spravodlivosti predpokladá určitú trvalú entitu, ktorá jej predchádza. Tou je *prirodzené právo*, z ktorého spravodlivosť čerpá zmysel a smerovanie. Spravodlivosť by sa potom dala charakterizovať ako morálny princíp požadujúci rešpektovanie právnej normy, ktorá je súčasne v súlade s prirodzeným právom, ale aj ako cnosť, ktorá ľudí uspôsobuje vzájomne uznávať svoje práva. Ako vidieť, jej pojem zahŕňa jednak mravnú dispozíciu človeka, ako aj právny nárok. Preto sa dlhodobo chápala – podľa významných filozofov – ako „*pevnú a trvalú vôľu dať každému, čo mu podľa práva patrí*“². Môžeme teda povedať, že spravodlivosť existuje len vtedy, ak existuje právo. Všeobecne žiadaným cieľom je tak vzájomný prienik spravodlivosti a práva, zo skúseností však vieme, že reálny výkon spravodlivosti vyzerá niekedy inak. Dôvodom je možná diskrepancia medzi právom *pozitívnym* (objektívnym), ktoré predstavuje súhrn všetkých právnych predpisov v danom štáte, a právom *subjektívnym*, ktoré označuje *právny nárok*, očakávania, jednotlivých nositeľov práva. Právny nárok sa môže uplatniť iba vo vzťahu k pozitívnemu právu. Skúsenosť nám však ukazuje, že pozitívne právo (zákony a predpisy) sa niekedy stávajú predmetom kritiky, pretože subjektívny právny nárok, očakávanie naplnenia práva, t. j. *idea práva*, nie je s nimi vždy totožná. Ak ale pozitívny zákon nereprezentuje, resp. nie je vždy totožný s ideou práva (právnym nárokom), musí nutne existovať „vyššie právo“, pod ktorým sa všeobecne chápe *právo prirodzené*.

Idea vyššieho (prirodzeného) práva je nutne spojená s osobitným vysvetlením univerza, ktorý je súčasne rámcom aj pre zadefinovanie človeka a pochopenie významu právnych pojmov. Ústredná téza mojej práce by sa teda dala sformulovať nasledovne: úspešné

¹ *De civitate dei*. (IV. 4)

² Pozri: AKVINSKÝ, T.: (II-II q. 58 a. 1 co.)

fungovanie západnej právnej kultúry a výkon spravodlivosti v rámci nej je nevyhnutne spojený s prijatím metafyzických predpokladov, ktorých pravdivosť je určená filozofickými argumentmi.³ Týmito predpokladmi sú:

1. chápanie človeka ako telesno – duchovnej bytosti (psychofyzický dualizmus), ktorej podstatou je racionálna a nemateriálna duša (mysel). Takáto bytosť je ľudskou *osobou*, ktorá má svoju neopakovateľnú individualitu, je nositeľom myslenia a konania, je slobodná, má schopnosť morálneho rozhodovania na základe *svedomia*, pričom nesie súčasne zodpovednosť za vlastné rozhodnutia.
2. prijatie teizmu, teda racionálneho kozmického poriadku a univerzálnych zákonitostí ako dôsledku existencie Nutného Bytia – Prvej príčiny, osobného Boha, ktorý je opakom chaosu a náhody. Právo a spravodlivosť sú pevne zviazané s morálkou, tá sa však netýka len prirodzenosti človeka, nezastavuje sa len pri ľudských záležitostiach, ale človek je v neustálej interakcii s mimoludským svetom objektov, udalostí, stavov atď., čím presahuje do vonkajšieho sveta a je súčasťou širšie usporiadaného celku – kozmického poriadku.
3. tretím predpokladom fungovania západnej právnej kultúry a výkonu spravodlivosti v nej, je prijatie existencie abstraktných entít – skutočných, nemateriálnych, trvalých a poznateľných esencií, resp. podstát vecí. Tieto esencie existujú vo veciach, dajú sa v nich intelektom spoznať a sú reálnym základom pre vytvorenie všeobecných pojmov 1. intencie a z nich neskôr pojmy 2. intencie.

³ Pod označením „západná právna kultúra (resp. tradícia)“ sa prikláňam k Bermanovmu chápaniu tohto spojenia, pod ktorým má na mysli historicky rozvinutú kultúru obyvateľov západnej Európy (kde spadá aj Slovensko), ale aj oblastí s podobnou náboženskou, politickou a kultúrnou afinitou (napr. Rusko), v rámci ktorej sa na Západe zhruba od 12. st. vyvinula právna veda a pozitívne zákony, ktoré zdieľajú spoločné historické základy, zdroje a pojmy. Pod kultúrou resp. tradíciou chápem zmysel pre kontinuitu medzi minulosťou a budúcnosťou, prepojenie generácií, pozerajúcich sa späť k našim predkom, aby inšpirovali v napredovaní budúce generácie (porov. Berman, H. J. (2000), *The Western Legal Tradition in a Millennial Perspective: Past and Future*. s. 739-740)